

A költő Fanni lányának tulajdonított vers a rövidversek minden erényét magában hordozza, olyan vers, melyet ha gyermek írt is, mindenképpen halálosan komolyan gondolta. Egyúttal ez a *Simfonietta bambinesca* záródarabja. Kovács András Ferenc gyermekverseiben a babaházban is országos fontosságú dolgok zajlanak, a kozmosz és a lét visszavonódásának és a fogyasztói társadalom eluralkodásának pesszimista látéletévé válik Bandi bohóc és Barbie baba románca is. A weöresi formakultusz és zsenialitás mellől számomra hiányzik a weöresi derű. A kötet utolsó előtti verse, a *Sestina a költészet állapotáról* a magyar költészet történetében egyedül-

álló formai bravúrral megírt költemény, melyben a forma sikeresen idomul a tartalomhoz. A vers hiábavalóságának, idejétmúltságának rezignált tudomásulvétele ez a mű, amely a maga módján továbbgondolja Kovács András Ferenc költészetének azt az alapvető gondolatát, mely a költői megszólalás válságban létét állította. A *Salvus Hungaricus* legfigyelemreméltóbb versei már nem tartják szükségyszerűen helyesnek ezt a válság- illetve vég-helyzetet, ezzel együtt azt sugallják, hogy immár a végén túljutottunk, és most *a semmi van*.

Kelemen Zoltán

Soliloquium és nyitottság a párbeszédre

Cs. Gyimesi Éva legutóbbi kötetében is, a *Colloquium Transsylvanicum*¹ eszméltető és különös jelentőségű írásokkal ajándékozta meg az olvasót. A szerző rendhagyó olvasmányélményben részesíti azt, aki őt pusztán a nyelvtudományok, az irodalomtörténeti vizsgálódások műve-

lőjeként ismeri², vagy az alkotás folyamataiban teremtődő világ belső törvényszerűségeinek mikéntjére rákérdező irodalomelméleti íróként tartja számon³, akár Szilágyi Domokos líráját a létértelmezés perspektívájából kibontó monografikus esszé szerzőjeként⁴ értékeli őt. De rendhagyó e könyv annak számára is, aki nem szokta meg, mert nem szokhatta meg, hogy valaki erdélyiként és értelmiségiként, egyes szám első személyben, elfogulatlanul, tudatosan vállalt civilként fejtse ki véleményét az őt körülvevő világról, a kisebbségi létből fakadó szerepkényszerről és a peremlét lehetőségeiről. Ám az a befogadó, aki ismerője Cs. Gyimesi Éva *Honvágy a hazában*⁵ című esszéket, interjúkat és publicisztikai írásokat tartalmazó gyűjteményes kötetének, erős szövedéket fe-

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 1998
252 oldal

dez majd fel a már említett és most megjelent könyv között.

A *Colloquium Transsylvanicum*, a szerző egyetemes távlatokat nyitó reflexióinak és önreflexióinak gazdag és sokrétű foglalatosa. A kötet olvasója annak a gondolkodónak a szellemi műhelyébe nyer betekintést, aki éppúgy megosztja vele a személyes hangvételt, önmagával folytatott párbeszédeit, kételyeit, kritikai észrevételeit, mint a más szerzők gondolatainak továbbgondolását, azok olvasatait, vagy véleményét a kisebbségi lét alakulásáról, a századvégről és századunkat foglalkoztató egyetemes kérdésekről: a másság iránti érzéketlenségről és türelmetlenségről, a nacionalizmusról, a hatalomról, erkölcsről, civilizációról, kultúráról, értékről, a nemzetről, nemzettudatról, a vallásról, a hitről, a kisebbségről, identitásról, a küldetésről, etnocentrizmusról, a hírről és a világszerte is sokat vitatott globalizációról.

Ha az írások publikációs évszámát vesszük figyelembe, akkor a kötetben szereplő szövegek az utóbbi tizenöt év termékei, zömmel annak is a második felében keletkezett írások. Ha azonban az írások genézisét tartjuk szem előtt, vagy akár a szövegek világában feltáruló idődimenziót vesszük alapul, akkor a fenti behatárolás nem bizonyul helytállóknak. Már csak azért sem, mert e kötetben megfogalmazódó gondolatok csírái már fellelhetőek voltak a *Mindennapi nyelvünkben*⁶ egyfelől, másfelől a szövegek gondolati íve mind a múltba, mind pedig a jövőre orientált látószöveget a lehető legmesszebb menőkig képes tágitani, a biblikus időtől jóval a saját korát meghaladó távlatokig úgy, hogy közben időszerűvé teszi számunkra Marcus Aurelius és Rousseau műveinek üzenetét is.

Ritka kivétellel, csak azok számára adatik meg ez a horizontokat tágitó képesség, akik nyitottak a mindenségre, s egyszersmind egész lényükkel képesek odafordulni az ittből és mostban élő szel-

lemi partner, a másik felé. Ez a fogékonyság és kivételes érzékenység teszi Cs. Gyimesi Évát is egyre sebezhetőbbé, aki naponként kényszerül elszenvedni a fájalmát annak a felismerésnek, hogy az értékideál és a megtapasztalt tények világa között kibékíthetetlen az ellentét. Ez a feloldhatatlan ellentét felismerése válik Cs. Gyimesi Éva belső szellemi drámájának egyik fő forrásává és teszi őt Szilágyi Domokoshoz hasonlóan a megszenvedett bizonyosságok mellett hittelt kiálló, két pólus között átégő szemlélővé. Ezekről az antinómiákról és a magányról is szólnak írásai. Am, ha ezen a ponton megállnánk, és ebből az alapállásból bontanánk ki Cs. Gyimesi Éva gondolkodói személyiségének lényegi jegyeit, akkor ez a megközelítés pusztán a csopka, „félszárnyú madár”-oldalt (Cs. Gy. É.) rajzolná meg róla, és nem világítana rá arra a paradoxonra, ami egész írásművészetét áthatja. Vagyis arra, hogy még a legszemélyesebb indítatású írásaiban is egyszerre szól az egyedi önmagáról, a megszólított másik személyről és egy adott közösség távlatairól, annak kínálkozó lehetőségeiről.

Kézenfekvő tehát, hogy mint makacs osztinató, újra meg újra visszatérjen írásaiban a világra és benne az önmaga megértésére irányuló kérdésfelvetésre: ki vagyok én, kik a szövetségeseim és melyik az a közösség, amely megerősít engem?

Ezekre a kérdésekre ad válaszokat Cs. Gyimesi Éva a *Colloquium Transsylvanicum*-ban olykor éles kritikával, polémiát gerjesztően, de sohasem a „sérülékeny kisebbségi önérzet bástyája mögül”: (Cs. Gy. É.), mindig következetesen kiterve a mitizálás csapdájára elől, máskor erős kétélyekkel küzdve, de mindvégig hittelt, mély átéléssel és nem utolsó sorban magát nem kímélő öniróniával és sok alázattal.

A megkerülhetetlen „ki vagyok én?” kérdésre választ kereső gondolkodó a *Honvágy a hazában* című korábbi kötetében a „civilnek lenni” imperatívuszát je-

lőli meg. A két kötet megjelenése között eltelt időszakban felerősödik a szerzőben annak az igénye, hogy pusztán saját maga meggyőződésének a képviselőjét vállalja, elvegyüljön egyszerűen a civilek között. A *Colloquium Transylvanicum* hasábjain már az egyes szám első személyben megnyilatkozó, az elméleti kihívásokra reagáló, de a közösségi kérdések iránt nyitott, felelősséget érző értelmiségiként találkozunk vele újra. Azzal az autonóm személyiséggel, akinek az önreflexív jellegű (a *Közéleti naplójegyzetek*, *Értelmiségi önreflexiók*), vagy közéleti tárgyú, egyetemes kérdéseket feszegető írásaiból is (*Vázlatok egy szellemi körképhez*, *Valóságképek a nyilvánosságban*, *Olvasatok*, *Kisebbségek a globalizáció sodrában*) kirajzolódik egy olyan értelmiségi típus, akivel a leginkább azonosulni tud: a társadalmi és egyéni érdekeket összehangolni képes, a szólamok nélküli, kitartóan építkező civil, aki soha nem az aktuális hatalomtól várja a meghatározását annak, hogy mi a kötelessége. A továbbiakban két kulcsszóról kellene szólnom még, ha Cs. Gyimesi Éva értekezői szubjektumának lényegi összetevőit megpróbálnám tömören meghatározni: éthosz és érték. Írásai sűrítve hordozzák magukban ezen minőségekkel való önazonosságunk vágyát, mindehhez a többi összetevő csak mint szerep rendelődik hozzá: az értékteremtő-, az értékőrző és az értékközvetítő szerepe is.

Az egyik ilyen szerep, amely reflexióra /önreflexióra készíti a szerzőt, az a tanár szerepe. Ehhez Marcus Aurelius elmékedései szolgálnak végül is ürügyül, hogy megvizsgálja: képes-e a pedagógus testhez állóan kitölteni a szerepet, mennyire szükségyszerű és milyen mértékben a véletlen „kaland” megízlése csupán a személyiség és a szerep találkozása. A másik szerep a közéleti személyiség szerepe. Erős kurázsira van szüksége annak, aki erdélyi gondolkodóként a kisebbségi létben is kisebbségiként, ám a sorstársaival közösséget

vallóként neki tudjon bátorodni, és mint egyes ember, merjen népszerűtlen véleményt mondani olyan kérdésekről, mint a Bolyai Egyetem helyzete (*Tudomány és egyetem a kisebbségi létben*), vagy hogy felhívja a figyelmet olyan anomáliákra, mint a többes szám első személy bekebelező személytelensége, az elnyomatás és a dédelgetés paradox erdélyi egyidejűsége, vagy a politikai elit egyneműsítő nyelvhasználatát, az „arctalan sokaságot feltételező ’mi’-tudat hamis szelleme” (Cs. Gy. É.), a nemzeti frusztráció, a monologizáló diskurzus.

Egy premodern kor korán jött polgára ő is, akárcsak az egyneműsítő kliséket lebontó és az értékrendek pluralizmusát hirdető Karácsony Benő. Könnyen belátható tehát, hogy deviánsnak számít az, akiben felmerül a személyes különbözőség igénye a védekező kollektívizmus diskurzusai közepette. Törvényszerű, hogy a kiválást a mindenkori és bárhol levő nyilvánosság olykor szimbolikus szankcióval illesse. Ilyenkor erősödik fel a folytonos önmeghaladás vágyát is magában hordozó értelmiségiben az elszigeteltség érzése, de annak tudata is, hogy önmagunk vállalása: „a tökéletlenség, a viszonylagosság beismerése” (Cs. Gy. É.) is egyben, ami – mi tagadás – gyakran jár együtt a neveltségességgel. Azonban Cs. Gyimesi Éva Mircea Eliadeval együtt vallja: „Legyünk neveltségesek”, aki szerint: „Egyedül a neveltségést érdemes utánozni. Mert csupán a neveltségést utánozva utánozzuk magát az életet... Mert a neveltségesség mindössze ennyi: élni közvetlenül a saját pőre életedet, elhárítani magadtól a babonát, konvenciót és dogmát. Minél inkább személyesek vagyunk, annál inkább azonosulunk szándékainkkal, cselekedeteink minél inkább egyeznek gondolatainkkal, annál neveltségesebbek vagyunk.”

Cs. Gyimesi Évában azonban ott munkálkodik az a szelíd erő, amely, ha fogvacogtatva is, de odaszítja azok elé, akikhez szólnia kell, és arra készíti, hogy

megkeresse szövetségeseit. A *Hitel* című írásában így szól erről a terhet ellensúlyozó önmaga osztogatásról: „Mert ebben az odafordulásban a másikhoz minden külön felszólítás nélkül egy indítványozó gesztus rezdül: a párbeszéd felajánlása, a megértés ígérete. Tartozol ezzel mindenkinek, akinek figyelmére számot tartasz. Ha jól meggondoljuk, ez a legjobb értelemben vett építő alázat a megismerendő tárgy, a közvetítendő érték, a nyelv és legfőképpen a partner, embertársad iránt.” Ehhez az odaforduláshoz kell számára annak a hite, hogy valamennyien imago Dei-k vagyunk és azok javára kell cselekednünk, akik közé Isten elrendelt bennünket: „Mert hiszem – írja Cs. Gyímes Éva –, hogy életünk egyismeretlenes egyenlet, amelyben az *a* és a *b* az Istentől kapott tér és idő, *s* a te életed, az *x*, 'megoldása' csakis ezek közt az adottságok között lehetséges. Nem az a kunszt, ha megszökünk a feladat elől”.

Választott partnereivel – akik közé beletartozik mindenki, aki e könyv hasábjain fellelhető: Jeremiás, Apáczai, Komoróczy Géza, Hankiss Elemér, Venczel József, Egyed Péter, Visky András, Makkai Sándor, Babits Mihály, Láng Zsolt, Tanczos Vilmos, Salat Levente, Veress Károly, Soros György és Karácsony Benő – intertextuális szövetséget, azaz colloquiumot alakít, s ezen colloquium révén képzelet el a jövőre irányuló beszélgetéseket.

A *Colloquium Transylvanicum* sokszínűsége ellenére sem kolligátum. E kötetben megjelent szövegek nemcsak a szerző korábbi gondolati, közéleti tárgyú írásainak szerves folytatói, hanem az egyes fejezeteken belül és a fejezetek között is erős kötést és átjárhatóságot mutatnak. Természetesen e könyv minden egyes írása magáról Cs. Gyímes Éváról is szól egyben, még akkor is, ha a szerző Jeremiással folytat éppen párbeszédet.

Tett értékű szavak szólnak hozzánk e könyv lapjairól. Nem kőtáblára, csak papírra, de annál maradandóbb írást tart kezében az olvasó.

JEGYZETEK

- ¹ Cs. Gyímes Éva: *Colloquium Transylvanicum*. Mentor Kiadó. Marosvásárhely, 1998.
- ² Cs. Gyímes Éva: *Találkozás az egyszerűvel*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978.
- ³ Cs. Gyímes Éva: *Teremtett világ*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.
- ⁴ Cs. Gyímes Éva: *Álom és értelem*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1990.
- ⁵ Cs. Gyímes Éva: *Honvág a hazában*. Pesti Szalon. Budapest, 1993.
- ⁶ Cs. Gyímes Éva: *Mindennapi nyelvünk*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1975.

Blénesi Éva